

Skärmbildsundersökning vid ett mentalsjukhus¹⁾

Av överläkare *Enar Brandel*, Kristinehamn

Hur stor är tuberkulosmorbidityten å ett mentalsjukhus här i landet? För ett tiotal år sedan var det omöjligt att kunna få någon uppfattning om denna storleksordning, då någon röntgen- eller annan somatisk undersökning av det stora flertalet patienter ej var möjlig på grund av deras mentala tillstånd med oro, aggressivitet, stuportillstånd, bristande samverkan etc. Sedan de nya psykopharmaca börjat användas vid behandling av psykoserna, finnas nu möjligheter för en adekvat, somatisk undersökning av patienterna. Nu kan praktiskt taget alla genomgå skärmbildsundersökning, givetvis med undantag av dem, som lider av svår kroppslig sjukdom, så att de ej kunna förflyttas ur sitt sängläge.

Nutida skärmbildsapparat (frontal- och sidobild i 70 mm-format) är även så konstruerad, att patienten ej behöver hindras av ev. klaustrofobi och han har även möjlighet att sitta under undersökningen. Allt detta har bidragit till att nu nära 100 % av patienterna kunna undersökas.

Är en sådan undersökning berättigad?

Vi vet, att tuberkulosmorbidityten förskjuts till allt högre åldrar. Förr var lungtuberkulosen en ungdomssjukdom, nu har den nästan blivit en ålderssjukdom. Mars detta år var vid Renströmska sjukhuset 60 % av patienterna mer än 45 år gamla (3). Å härvarande mentalsjukhus är ca 30 % av de intagna över 50 år till stor del beroende på det höga antalet mentala ålderssjukdomar. Medelåldern för närvarande av patienterna på ett par kvinnliga avdelningar är 77—78 år.

Bland de yngre patienterna och de i medelåldern finns ett visst inslag av utlänningar, främst då finnar. Tbc-morbidityten bland utlänningarna här i landet är mer än dubbelt så stor som hos genomsnittsbefolkningen ca 1,6 % mot 0,72 %. Arbetsanställda utlänningar ökar för varje år

här i landet — under det sista året en ökning av 7.531 — hela antalet var 1961 i oktober 122.858. All utländsk arbetskraft är ej undersökt med avseende på lungsjukdomar, och många av dem har sannolikt en latent lungtuberkulos, som så småningom kan progrediera, kanske delvis beroende på hårt arbete och inadekvat näringstillstånd. Som exempel kan nämnas från detta län, att under 1959 intogs å centralsanatoriet i Arvika 7 finska medborgare med aktiv tuberkulos (4) och föregående år konstaterades å härvarande sjukhus ett fall av cavernös lungshot hos en alkoholiserad psykopat från Finland. Detta är ej ett problem endast för vårt land. *Emerson, P. et al.* (2) har undersökt personal vid restauranger i Soho, en stadsdel centralt i London. Han fann bland immigranterna dubbelt så stort antal med aktiv tuberkulos som bland de infödda. Frekvensen av nämnda sjukdom bland kineserna visade en skrämmande hög siffra 53,8 %/00, dvs. mer än 50 med pågående tuberkulos på tusen antal undersökta.

Som tidigare nämnts drabbar tuberkulosen människor i de högre åldrarna och den återfinns framför allt bland män över 45 år, speciellt hos etyliker och psykopater (3). Alkoholskadade manliga patienter utgör en stor procent av dem, som vårdas på ett tuberkulossjukhus. *Holmdahl* (3) har inventerat patientmaterialet vid lungklinik, Renströmska sjukhuset i mars 1961 och konstaterade då, att 24 av de 69 manliga patienterna återfanns i nykterhetsnämndens register (sic!). Likartade förhållanden råder inom mentalsjukvården. Sedan den 1 oktober 1955 har antalet intagna etyliker successivt ökat vid mentalsjukhusen. Ungefär var fjärde nyintagen manlig patient vid en avdelning å härvarande sjukhus är alkoholskadad. Det föreligger alltså många skäl för att en allmän skärmbildsundersökning vid ett mentalsjukhus är berättigad.

¹⁾ Från den internmedicinska vården, Mariebergs sjukhus, Kristinehamn.

Maj 1960 företogs en skärmbildsundersökning, omfattande patienter och personal vid Mariebergs sjukhus. Givetvis undersöktes ej sådana, som stod under kontroll å centraldispensären eller nyligen hade fått sina lungor röntgenfotograferade.

Antalet undersökta: 1.621.

Antalet kontrollfall: 105.

Nyupptäckta fall av aktiv lungtuberkulos: 12.

Tbc. suspekta fall i behov av observation: 6.

Inaktiv tbc., betydelselösa el. helt neg. fall: 47.

Hjärtsjukdomar, tumörer, sarcoidos, ospec. fibroser, infektioner: 30.

Okänt resultat "vägrare": 10.

Ca 97 % av patienterna kunde delta och ca 90 % av de anställda undersöktes.

Av de 12 nyupptäckta fallen av lungtuberkulos var det 2 kvinnor och 10 män, 7 mer än 50 år gamla. Tuberkelbaciller påvisades i 8 fall i magsköljväska. Någon påtaglig destruktiv lungprocess kunde ej konstateras i något fall. (Ett fall, som vid undersökningen ansågs vara inaktiv, har 1½ år senare visat progress med baciller i magsköljväska.)

Antalet nyupptäckta fall av aktiv lungtuberkulos var 12. (Förf. borser från det "läkta" fallet) dvs. 7,4 ‰. *Wijkström* (6) har sammanställt resultatet av skärmbildsundersökningar åren 1953—1958 och fann då, att 1,37 ‰ av de undersökta hade aktiv lungtuberkulos. *Bauer* (1) har motsvarande siffra 1,98 ‰. Förf:s morbiditetsfrekvens är dock ej helt jämförbar med den från allmän skärmbildsundersökning bland genomsnittsbefolkningen beroende på en del faktorer, som omnämnts.

Vidare upptäcktes ett fall av benign lymfogranulomatos och ett fall av intrathoracal tumor (thymom), båda fallen bland personalen. Vidare konstaterades ett par fall av hernia diaphragmatica, ett flertal hjärtsjukdomar och ospec. lungsjukdomar av infektiös natur eller "rester" av dylika sjukdomstillstånd.

Vid en allmän skb-undersökning är den största gruppen positiva fynd andra intrathoracala sjukdomar än tuberkulos. (1) Så var icke fallet vid denna undersökning utan de flesta positiva fyn-

den utgjorde fall med lungförändringar med största sannolikhet beroende på "inaktiv" tuberkulos.

Å härvarande sjukhus är 590 anställda, som nämnts deltog ca 90 % i undersökningen. Bland personalen konstaterades endast 1 fall av aktiv lungtuberkulos. Siffran låter ej avskräckande. Men vid de s. k. punktformade skärmbildsundersökningarna dvs. de som exempelvis företagits på grund av nyupptäckt tuberkulos bland patienterna på någon avdelning — sådana undersökningar har företagits 6 gånger sedan oktober 1959 — har ytterligare 6 fall av pågående lungtuberkulos anträffats. Man måste konstatera, att det är en hög siffra. De sammanlagda fallen (7 st.) utgjordes av 4 kvinnor och 3 män, i åldern 31—57 år. Dessbättre var de tuberkulösa förändringarna ej av allvarlig karaktär. En hade dock misstänkt cavern och tbc.-förändringar i en huvudbronch och baciller påvisades i magsköljväska. För alla 7 fallen ansågs indikation föreligga för vård å lungklinik.

I 4 av fallen kunde man ej utesluta, att sjukdomen ådragits under arbetet å sjukhuset.

Tuberkulosmorbiditeten bland de anställda är således hög. Detta är ett problem, som kanske ej rönt den uppmärksamhet, som fortfarande är befogad.

Visserligen har Medicinalstyrelsen sedan 1943 föreskrivit, att tuberkulinnegativ person ej får börja sin anställning vid mentalsjukhus, förrän BCG-vaccination utförts och vederbörande blivit tuberkulinpositiv efter vaccinationen. Man anser då, att vaccinationen givit skydd mot ev. exogen tbc.-smitta. På grund av brist på arbetskraft har Medicinalstyrelsen medgivit undantag från denna bestämmelse.

Nu får en person anställas efter skedd BCG-vaccination, och innan tuberkulinpositivitet inträtt under förutsättning att vederbörande ej placeras å avdelning, där tuberkulösa vårdas. Men på vilka avdelningar finnas ej tuberkulösa? Omöjligt att besvara den frågan, då patienterna vid intagningen ej får sina lungor röntgenfotograferade. Som nämnts intagas allt flera åldringar å mentalsjukhus och "gammelmanshos-

tan" förekommer fortfarande. Personalen är givetvis tbc-exponerad på vilken avdelning den än arbetar fast i mer eller mindre grad. Dessbättre är det nu ganska ovanligt, att de nyanställda förete negativ tuberkulinreaktion. Bland alla dessa — det stora flertalet vikarier — var det endast 19 som åren 1960 och 1961 BCG-vaccinerades. Av dessa var 18 kvinnor och endast en man, de flesta i åldersgruppen 20—30 år. Visserligen anställs det ca 50 % mer kvinnor än män, dock är det en anmärkningsvärd skillnad mellan antalet tuberkulinnegativa kvinnor och män.

Varför är det nu övertvägande kvinnor i den åldersgruppen, som är tuberkulinnegativa? Ståhle, I. et al (5) har påpekat följande: Männen tuberkulinprövas ev. BCG-vaccineras sista gången vid 19-årsåldern (vpl. mönstring) under det att kvinnorna undergår samma prövning sista gången vid 14-årsåldern (sista skolåret). Om man beräknar, att tuberkulinnegativitet inträder 4—5 år efter BCG-vaccinering under förutsättning att exogen tbc-infektion ej skett, är det sannolikt, att man i 20—30-årsåldern bör ha procentuellt fler tuberkulinnegativa kvinnor än män. Det finns alltså ständigt en viss grupp bland de sjukhusanställda, som har en stor mottaglighet för tbc-infektion.

Genom de skärmbildsundersökningar, som företagits, under de sista 2 åren å härvarande sjuk-

hus har synnerligen hög tuberkulosmorbidity konstaterats bland patienter och personal.

Vilka åtgärder kan nu lämpligen ifrågakomma för att nedbringa denna morbiditet? Smittkällorna finnas tydligen bland de nyintagna patienterna med oupptäckt eller misskött tbc. En skb-undersökning av samtliga vid intagningen skulle avslöja dessa och effektiv utredning och behandling kunde omedelbart igångsättas. (Enbart en röntgengenomlysning kan ej anses tillförlitlig.) Vidare kunde man då, vid placeringen av patienterna på avdelningarna, taga hänsyn till deras sjukdom och företaga åtgärder för att smittorisken skulle bli den minsta möjliga. All personal vid sjukhuset skulle minst en gång årligen genomgå skb-undersökning, då kontakt med tuberkulossjuka patienter trots ovannämnda företagna åtgärder givetvis aldrig kan uteslutas, och möjligheten av infektion från andra miljöer trots allt även måste hållas i åtanke.

LITTERATUR:

1. Bauer, H. J.: Sv. Nationalför:s mot hjärt-lungsjukdomar. Häfte 2, 1961.
2. Emerson, P. et al.: Brit. Med. Journ. 5245:148:1961.
3. Holmdahl, S.-G.: Sv. Läk.-tidn. 1961:40:2787.
4. Lemming, R.: Sv. Läk.-tidn. 1961:16:1136.
5. Ståhle, L., Ardell, R., Lemming, R., Ryde, C.: Sv. Nationalför:s mot hjärt- och lungsjukdomar. Häfte 3, 1961.
6. Wijkström, S.: Nord. Med. 1537:62:1959.

300 METER ÖVER HAVET

ligger kurorten MÖSSEBERG i Västergötland på bergets sydöstra sluttning mycket vackert och vindskyddat. Moderna behandlingsresurser jämsides med behaglig komfort och vila.

Patienter lidande av tuberkulos eller svårartad psykisk sjukdom kunna ej mottagas. Snabba direkta förbindelser med Stockholm 4,5 tim. Göteborg 1,5 tim.

Läkararvoden och kostnaderna för fysikalisk terapi ersättes till en del av sjukkassan.

Inga kurplats- eller inskrivningsavgifter.

Överläkare: Rune Wikström.

Modern medicinsk undersökningsavd. Alla brukliga badformer serveras. Individuell dietmat.

Helpension från 29:— pr dag.

*Unna Er
en hälsobringande
vila på
Mösseberg*

Tel. Falköping 0515/100 46 för upplysningar
Vx. sanatoriet Falköping 0515/132 20